

Recull fitotoponímic de la zona rural de Manacor

Antoni Pasqual Andreu

Introducció

De l'antigor ençà, els manacorins, com passa a tantes altres bandes, hem tingut en compte el paisatge vegetal a l'hora de donar nom a molts d'indrets de la nostra ruralia, siguin possessions, horts, camps de cultiu, cloves, sorts, zones boscoses, etc. Recollir la nostra fitotoponímia és una tasca que avui es fa necessària, ja que en un període curt de temps són molts els canvis que s'han donat dins el nostre entorn rural que agreugen la conservació d'aquest patrimoni immaterial. Per això, per saber-ne més i per perllongar la seva vida des d'aquest article, aprofitam les aportacions dels darrers pagesos de soca-rel arreplegant els noms d'aquesta tipologia que arriba als nostres dies. Com si no ho pagàs amb aquest pertret, analitzam també la terminologia relativa a temps pretèrits; per això ha estat necessari consultar les fonts bibliogràfiques, cartogràfiques i arxivístiques.

El treball es presenta com un recull fitotoponímic estructurat per ordre alfabètic. Primerament agrupam els genèrics que no al·ludeixen de forma directa a cap espècie vegetal. A continuació, passam a classificar els noms relatius a cada espècie. L'ordre d'entrada de cada fitònim ve donat per la nomenclatura popular. Al seu costat s'adjunta la científica. Hem cercat la manera perquè el lector pugui situar dins l'espai estudiat alguns topònims que apareixen en aquest treball. En alguns casos facilitam les coordenades UTM (31N ETRS 89). En altres, donam una font cartogràfica on apareixen o una referència geogràfica coneguda respecte al punt.

Per citar els informadors orals s'ha fet de forma codificada, seguint una numeració donada a cada col·laborador.

Genèrics que no són vinculables a una espècie vegetal

Arbre

L'ús d'aquest substantiu dins la toponímia permet mostrar que dins l'espai determinat que rep el nom hi ha representades una o diverses espècies de l'estrat arbori sense tenir la necessitat d'especificar de quina es tracta. En aquest treball en recollim alguns casos, siguin pertanyents al passat o al present. Els més usats són aquells en què apareix *arbres*, sempre en plural, en la part determinant del nom: la Sort dels Arbres, la Closa dels Arbres, la Font dels Arbres, l'Hort dels Arbres i sa Quarterada des Arbres.¹ Recollim també el genèric es Arbrets (So n'Alegre, a Son Mesquida).²

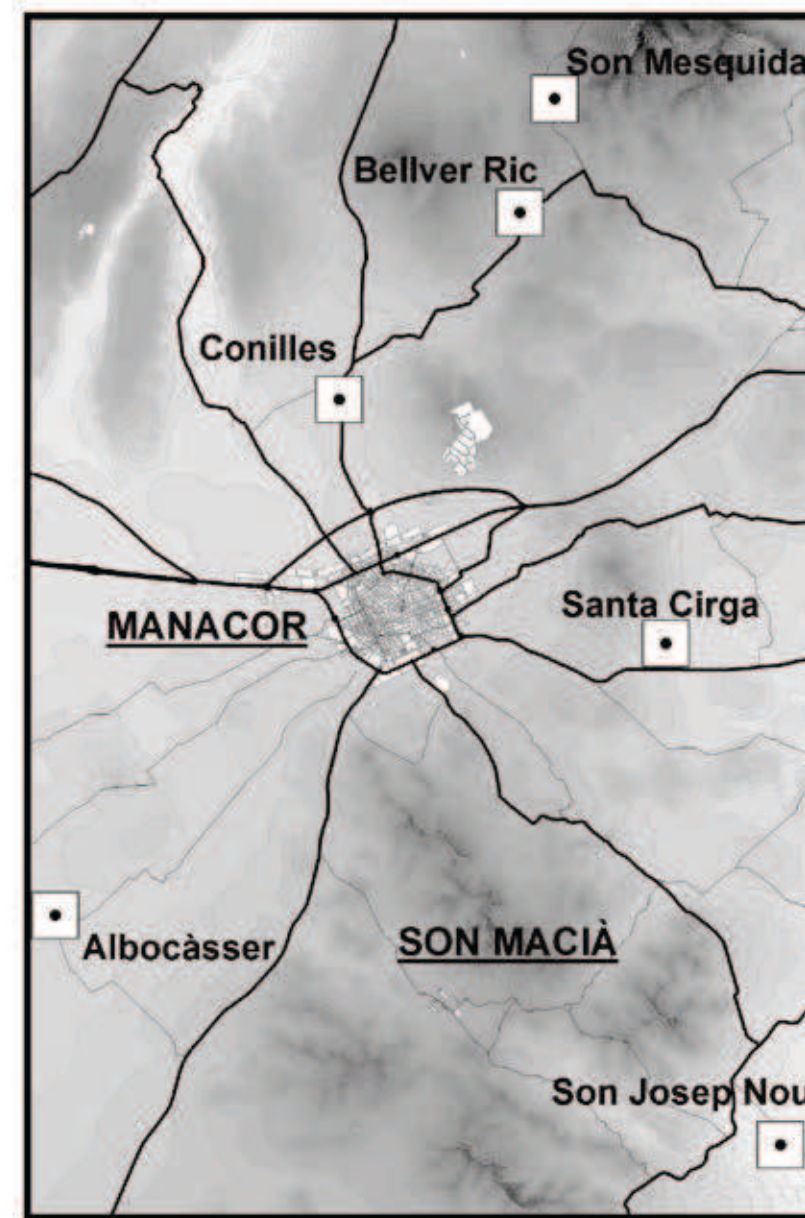
Bosc

No hem recollit cap nom amb el genèric *Bosc*, però sí amb la forma diminutiva plural *es Bosquets*. La denominació apareix ben repartida dins l'extensa geografia del nostre terme, ja que la localitzam a les següents possessions: Son Mesquida, Bellver Ric, Conilles, Santa Cirga, Albocàsser i Son Josep Nou.³

1 L'any 1831 el prevere Gabriel Riera posseïa mitja quarterada i trenta-un estadis de terra en el lloc anomenat la sort dels Abres (ARM ECR 964, f. 156-156v). L'any 1777 Mateu Pasqual, *Malla*, fill d'Antoni i Jaumeta, tenia en propietat mitja quarterada en el lloc dit la Closa dels Arbres. Confrontava amb diversos trossos de terra i amb el camí de Son Galiana (ECR 953, f. 58v). La Font dels Arbres apareix l'any 1865 com a fita perimetral d'una àrea prop de la vila, traçada pels estimadors cadastrals i així poder valorar els béns immobles que s'hi agrupaven (ARM D-1253, f. 307). Si hom s'endinsa dins les fonts arxivístiques dels segles XVII, XVIII i XIX que tracten de la nostra ruralia, apareix adesiara informació de l'Hort dels Arbres. L'hort, amb les seves cases, es trobava molt a prop de la vila. L'any 1837 n'eren hortolans en Bartomeu Miquel Pastor i na Francisca Aina Gomila Alcover (Llibre de casaments, AMM 616/1). Sa Quarterada des Arbres era un terreny a s'Hort de Conilles i ens en parlà l'informador 28.

2 Recollírem aquest nom de l'informador 18.

3 L'any 1876 a la possessió de Santa Cirga ja existia aquest nom (Pastor 2001, 297) i avui encara és recordat, ja que el recollírem de l'informador 44. D'igual manera ocorre a Bellver Ric, ja que tenim constància de la seva existència l'any 1928 gràcies al treball titulat *Estudio y excavaciones de monumentos prehistóricos de Manacor y Sant Llorenç*, dels seminaristes Guillem Pascual i Guillem Nadal (Arxiu Bíblic, Cert. 49-3 i 45-5) i actualment ens en parla l'informador 81. A Albocàsser el trobam a la primeria del segle passat. A Conilles hi ha unes cloves que duen aquest nom. És un nom que conec de quan era al·lot, ja que familiars meus de part materna ho conraven. A Son Josep Nou es Bosquets és el nom d'un redol d'ullastres que cobreix el jaciment arqueològic JA-135, del Catàleg de Centres d'Interès Cultural de Manacor. Recollírem el nom dels informadors 94, 54 i 47. Aquest darrer informador puntualitzà que dues cloves adjacents a l'ullastrar eren conegudes com es Bosquets de la Dreta i es Bosquets de l'Esquerra.

Distribució geogràfica del topònim *es Bosquets*.

Espinagar

Qui coneix les terres i racons de s'Espinagar poc s'imagina que el DCVB (*Diccionari català-valencià-balear*) atribueixi el seu significat a un «lloc on abunden els espinacs [*Spinacia oleracea* L.]». Trobam més coherent la proposta donada per Joan Coromines en el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, que es decanta per un nom format a partir del substantiu espina.⁴ Seguint dins els termes botànics, veim poc probable que l'origen del nom tingui a veure amb l'espècie coneguda popularment com *espinaler* (*Crataegus monogyna* Jacq. subsp. *brevispina* (Kunze) Franco), ja que a la nostra contrada aquest arbust és conegut com *cirerer de bon pastor*.

El topònim lo Espinagar apareix ja en els Estims Generals de 1685. La possessió, valorada en 9.497 lliures, pertanyia a Francesc Truyols.⁵

Farratger

Fins ara, a les nostres contrades, el lloc on s'acostuma a sembrar-hi faratges és conegut com a farratger; així trobam es Farratger (s'Hospitalet) i es Farratgers (Can Cabell Nou).⁶

Marina

Diferents significats té el mot *marina* en el DCVB, però el que a nosaltres ens incumbeix és l'accepció número 3, que apareix definida com: «Garriga, extensió de terra inculta, generalment poblada de mates i arbusts». Tot seguit recordam unes possessions que han tingut aquest genèric per nom. No vol dir, però, que totes les puguem relacionar amb aquesta definició. Les més properes al litoral poden tenir a veure amb l'accepció 2, que correspon a «extensió de terra contigua a la mar». Als Estims Generals de 1578 trobam un rafal dit la Marineta, el qual, per trobar-se ubicat lluny de la costa, l'hem de considerar un fitotopònim.⁷ Als mateixos Estims hi ha dues possessions amb el mateix nom,⁸

4 Joan COROMINES (1980-1991), «Espina», a *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, vol. 3, p. 645.

5 ARM D-1253, f. 440.

6 Recollirem aquests noms dels informadors 15 i 74.

7 Estims Generals de 1578 (AMM 660/1, f. 351 v.). Aquest rafal es localitzava entre el camí de Bandrís i el de Conilles. Un document del segle XIX ens ajuda a acotar-ne la ubicació, ja que especifica que una terra a la mateixa zona es diu la Marineta o els Morers d'en Gerreret (ECR 964, 172). Referent a aquest indret, apareix també l'any 1777 la Closa de la Marineta (ECR 953, f. 33-34v).

8 Estims Generals de 1578 (AMM 660/1, f. 344 v. i 353 v.).

identificables amb les possessions actuals de Son Fortesa i sa Marineta, el genèric de les quals podria tenir a veure amb l'accepció 2 del DCVB, atès que part de les seves terres confronten amb la mar.⁹ No hem d'oblidar la possessió de Son Mas de la Marina, que també podria anar inclosa en aquesta accepció ja que les seves terres per un costat delimitaven amb el litoral.

Analitzant el mateix terme, i per acabar, feim referència pròpiament a les extensions de garriga que existeixen dins una propietat rural. Al nostre terme són copiosíssims els casos localitzats, per això aquí només n'adjuntam una petita mostra: sa Marina (sa Cova, Son Cifre Nou i Son Gener Vell), sa Marineta (sa Cova i Son Fortesa), sa Marina de Son Fortesa, sa Marina de Son Crespí i sa Marina de Can Caramany.¹⁰

Mitjà

Pel que ens incumbeix un *mitjà* és, segons el DCVB «terra erma, poblada d'arbusts i mates, enmig de terres conrades». A l'àrea d'estudi n'hem localitzat bastants casos. Vegem-ne alguns: es Mitjà (es Rafal de Bellver, s'Hort d'en Cabanetes, Son Crespí Vell, Can Campanario), es Mitjà des Bous (Son Suau), es Mitjà Gran (es Rafal Roig), es Mitjà de sa Font (Son Barba), es Mitjà de ses Abelles (sa Sínia Nova), es Mitjà de Mar (sa Carroja).¹¹

Verger

El DCVB defineix un verger com un «hort amb varietat de flors i arbres fruitals». El mot apareix des d'antic dins la toponímia de la nostra ruralia. En els segles XIII i XIV és molt documentada una alqueria (a vegades anomenada rafal) dita lo Verger situada entre les possessions avui conegudes com Llodrà, Son Cladera, So n'Artigues i sa Granada. A continuació, vegem diferents espais localitzats dins possessions que han rebut aquest nom. L'any 1597 a la possessió des Fangar s'acavana la rota del Verger (Rosselló 2007, 7). Durant aquests darrers segles el genèric *verger* ha caigut en desús i els espais que rebien aquest nom ara

9 En un principi el nom d'aquestes dues propietats era la Marina o la Marina de Son Moix en el cas de Son Fortesa i la Marina en el cas de sa Marineta (ECR 943, f. 123-123v. ECR 660, f. 103v-104) i amb el temps derivà el nom a la forma diminutiva que apareix als Estims Generals de 1578.

10 Recollirem aquests noms dels informadors 4, 84, 61, 71, 49 i 68.

11 Recollirem aquests noms dels informadors 24, 9, 29, 49, 26, 32, 80, 23, 45, 90, 21. Tenim constància des Mitjà de ses Abelles l'any 1928, gràcies al treball titulat *Estudio y excavaciones de monumentos prehistóricos de Manacor y Sant Llorenç* (Arxiu Bíblic. Cert. 49-3 i 45-5) dels seminaristes locals Guillem Pascual i Guillem Nadal El topònim es Mitjà de Mar (sa Carroja) és conegudíssim a Porto Cristo; molts són els veïnats del nucli urbà que ens n'han parlat.

s'anomenen *horts*. Però encara perviuen dins l'ús parlat dels darrers camperols es Verger (Son Gall i sa Vall, dins la vall de Son Macià) i es Corral Verger (sa Sínia Nova).¹²

Noms que tenen a veure amb una espècie vegetal

Alzina (*Quercus ilex* L.)

Les fonts orals ens donen a conèixer diferents noms d'avui que representen una porció d'una finca on apareix aquest arbrat. Així, trobam ses Alzines (sa Murtera, Barranc de Son Cifre), s'Alzinar (sa Cabana) i s'Alzinar de Son Barba i es Sementer de s'Alzina (Son Crespi Vell).¹³

Per altra part, hem de recordar que la possessió de Son Vaquer de s'Olivar a principi del segle XVI era coneguda com lo Alzinar i en el XVIII com Son Vaquer de l'Alzinar (Morro & Pasqual 2012, 48).

All (*Allium* spp.)

Aquest fitònim apareix en el topònim es Clot des Alls, que trobam repetit a dos llocs del nostre terme municipal prou distants un de l'altre (es Bessons i es Ceballar, aquest darrer dins s'Espinagar). Sembla que l'espècie a què fa referència el nom és una de tantes de les que trobam en estat salvatge, ja que els informadors mai han vist que cultivassin alls en aquests espais.¹⁴ El que queda per fer és visitar aquests llocs i veure quines espècies de la família de les liliàcies hi trobam.

Ametler (*Prunus dulcis* (Mill.) D. A. Webb)

Aquests darrers anys la *Xylella fastidiosa* s'ha propagat aïrosament per dins la nostra ruralia i ha aniquilat milers d'aquests fruiters de secà que han vestit

durant lustres molts dels nostres camps. Així, les designacions fitotoponímiques dels espais on trobàvem aquest cultiu també aniran desapareixent. Recollirem a contratemps una mostra d'aquests noms, quasi tots a terres primes. Primerament hem d'assenyalar l'existència, encara que d'ús poc freqüent, del col·lectiu s'Ametlerar (es Fangar i Santa Cirga).¹⁵ Llavors podem veure noms d'espais on s'ha cultivat majoritàriament una varietat: Clova des Ametlerets Pous (Sos Ferrers Montserrat, Sos Ferrers Nou), Clova des Pous Llulls (Sos Ferrers Montserrat), Clova des Potes (Sos Ferrers Montserrat, Sos Ferrers Nou), Sementer des Canals (Son Figuera) i Sementer des Verderetes (Can Caramany).¹⁶ A continuació podem observar diferents topònims on la part genèrica del nom ens indica el tipus d'espais on s'ha donat aquest cultiu: es Sementer des Ametlers (es Rafalet Vell, Son Barba, Son Ribot), Camp des Ametlers (s'Hospital).¹⁷ Per acabar feim menció d'alguna denominació on apareix el nom del fruïter en diminutiu, sigui com a genèric o en la part determinant: es Ametlerets (ses Talaioles), Clova des Ametlerets (Bellver Pobre i Rafal de Bellver).¹⁸

Argelaga (*Calicotome spinosa* (L.) Link)

Només hem recollit dos topònims que fan referència a aquest arbust espinós. Va ser sobre es Turó de ses Argelagues, de la possessió de Son Macià, on, a la darrerria de la segona dècada del segle passat, s'aixecaren les primigènies cases del nucli urbà de Son Macià (Garau 1995, 32). L'altre topònim és es Portell de ses Argelagues (es Puig de l'Anar), que trobam ran del camí que travessa cap a la possessió des Fangar. El portell dona accés al Serral d'en Molandri.¹⁹

Avellaner (*Corylus avellana* L.)

En el segle XV, prop de la vila, es conraren unes terres, que havien estat ermàs, anomenades lo Avellanar.²⁰ Podria ser que fos el cultiu d'aquest fruïter el

12 Recollírem aquests noms dels informadors 70, 72, 13, 94, 21 i 88.

13 Recollírem aquests topònims dels informadors 71, 61, 10, 90, 59, 52 i 49.

14 Recollírem aquests noms dels informadors 36, 78, i 11. El topònim es Clot des Alls que s'ubica a la zona des Bessons no és recent, ja que apareix en el llibre manuscrit dels germans Joan i Miquel Amer Servera, on, a la darrerria del segle XIX, registraven les dades sobre les tasques arqueològiques que realitzaven. Dia 25 de setembre de 1891 feren l'aixecament topogràfic del talaiot des Clot des Ais. Al mes de gener de l'any següent registren l'esmentat talaiot dins una relació de tots els que coneixen al nostre terme (Riera et al. 2008). Aquest jaciment arqueològic es troba sobre un turó i es correspon amb el JA-83 del Catàleg de Centres d'Interès Cultural de Manacor. Es Clot des Alls es localitza a baix d'aquesta elevació, a la seva cara nord. Devora hi ha un canyar i una sínia.

15 Segons l'informador 94, els terrenys des Fangar coneguts com s'Ametlerar es localitzaven prop de les cases. En ells s'hi trobava la caseta de l'esveïador. Per altra part, segons l'informador 44 a Santa Cirga, la zona des Bosquets, pels seus familiars que conraren la possessió, també era coneguda com s'Ametlerar Vell.

16 Recollírem aquests topònims dels informadors 18, 93, 7 i 68.

17 Recollírem aquests topònims dels informadors 42, 60, 90, 76 i 9.

18 Recollírem aquests topònims dels informadors 85 i 24.

19 Aquest nom el recollírem dels informadors 13, 27 i 53. Per altra banda, apareix al MGM amb la forma Portell de l'Argelaga.

20 L'any 1469 Elionor, viuda del ciutadà Pere Ramon Safortesa, establí la porció erma al manacorí Bartomeu Joan (ECR 678, f. 123-124). Dos anys més tard unes setze quarterades d'aquest emfiteuta ja eren anomenades Lanelanar (Rosselló 1979, 121). Respecte a la darrera cita, sembla que ens

que originà el nom. L'any 1496 dues sorts d'aquesta pertinença venudes al ciutadà Jaume Berard confrontaven, a més d'altres veïnats, amb el camí de la Vall de la Nou i el camí de Ciutat.²¹ Suposam que en el segle XIX aquest topònim ja havia desaparegut en l'ús oral, però encara pervivia a la documentació de l'ECR; un document de l'any 1831 ens ajuda a acotar la ubicació que tingueren aquests terrenys.²²

Hi hauria també la possibilitat que l'origen d'aquest nom no tingués a veure amb la fitonímia i sí amb la geologia. A Mallorca era coneguda la pedra *vellanera*, que es caracteritzava per contenir unes granulacions semblants a les avellaneres (DCVB). Per fonamentar aquesta hipòtesi caldria saber si els nostres avantpassats del segle XV ja coneixien aquesta terminologia i si en aquest redol, avui dins zona urbana, aflora aquest tipus de roca.

Canya (*Arundo donax* L.)

Molts són els canyars que segueixen els cursos dels nostres torrents, però pocs són els noms que els hem donat per identificar-los. Recordem es Canyar, desaparegut fa poques dècades, que es localitzava ran del torrent que entra a Manacor de sa Font Nova i es deixava veure com a barrera vegetal entre s'Hort des Correu i el camí de Tortova. El canyar i el torrent eren la partió que delimitava els eixamples de la vila, a la zona de na Capellera, amb fora vila. El fitotopònim, existent ja a principi del segle XVIII,²³ perviu avui com a nom d'un carrer i un centre escolar de la zona.

Cànem (*Cannabis sativa* L.)

Fa uns seixanta anys, una torrentada que baixà pel torrent de ses Talaioles cobrí de sediment una àrea de conró humida coneguda com es Corral des

trobam davant una anomalia gràfica del nom o una incorrecta transcripció per part de l'investigador.

21 ECR 681, f. 25-26v.

22 Dia 6 d'agost de 1831 els germans Jeroni i Bartomeu Salas *Monsenyor*, fills d'Antoni, posseïen un quartó i 25 estadis de terra cada un, de número de 7 quartons, en els Creuers, abans dit lo Avellanar, del terme d'aquesta vila. Aquesta terra afrontava amb la de Sebastià Medina prevere, amb la de Pedro Ignasi Oliver i amb la resta de terres abans esmentades (ECR 964, f. 219-220). Encara que no trobem topònims d'època contemporània que facin referència a aquest cultiu als nostres camps, les fons arxivístiques i orals ens demostren que sí que existí. El company Francesc Canuto ens facilita un contracte d'arrendament (ARM Prot. M-2295) de la possessió de la Vall de la Nou del període de 1810-1816, en el qual s'esmenten avellaners a l'Hort dels Vidriers. Per altra banda, l'informador 16 recorda que devers l'any 1950 a la possessió des Pou Nou, concretament a ses Veles, hi cultivaven, a més d'altres fruiters, alguns avellaners.

23 Cadastre 1709, AMM 670/1, f. 2v. Cadastre 1726, AMM 671/1, f. 87v.

Cànjom. L'aiguamoll s'ubicava prop de s'Hort d'en Servera i es llaurava amb bous.²⁴

Card

Dins la finca des Puig de l'Anar, ran del camí des Fangar, molt a prop des Portell de ses Argelagues, trobam es Turó des Cards, sobre el qual hi ha una caseta amb una cisterna.²⁵ Desconeixem a quina espècie de card al·ludeix el topònim. Resta pujar a l'elevació i veure quins tipus de cards hi ha.

Càrritx (*Ampelodesma mauritanica* (Poiret) Durd. et Schinz.)

Alguns són els topònims recopilats que tenen a veure amb aquesta gramínia perenne. En el segle XIV existia una possessió ubicada no gaire lluny del camí d'Artà anomenada el Carritxar.²⁶ Podria correspondre a una homònima ben documentada en el segle posterior, la qual és propietat de la família Ballester.²⁷ Sembla que correspon a lo Carritxar, possessió que l'any 1578 pertanyia a Tomàs Benejam i estava valorada en 2300 ll.²⁸ L'any 1743 part de la propietat es trobava segregada i Rafel Tomàs Rosselló, fill de Pere *Figuera*, posseïa dotze quarterades i unes cases anomenades la Coma del Carritxar.²⁹ Amb el temps la finca passà a anomenar-se sa Coma de l'Hereu, ja que aquests *Figuera* fins ara han estat coneguts com els de Ca s'Hereu. Per situar dita finca, direm que el conegudíssim Pinar de sa Coma hi pertany.

Per altra banda, les fonts orals ens parlen des Turó des Càrritx (Son Suau i Rafal de Bellver), sa Costa des Càrritx (Son Vaquer de s'Olivar), sa Cova des Càrritx (cala Varques) i sa Carritxera o sa Punta de sa Carritxera (cala Virgili).³⁰

24 Recollírem aquest nom dels informadors 82 i 86. L'informador 82 sentí contar que una vegada aquest aiguamoll s'engolí el parell de bous i l'arada de l'hortolà.

25 Recollírem aquest nom dels informadors 13, 53 i 91. Al MGM (1952-62) i al MTIB apareix la variant es Puig des Cards.

26 ECR 657 (1332-1352), f. 14-15.

27 ECR 671 (1410-1414), f. 86-87. ECR 673 (1415-1419), f. 115v-117.

28 Estims Generals de 1578, AMM 660/1, f. 343v.

29 Cadastre de 1743, AMM 678/1, f. 282 v.

30 Recollírem aquests dos primers noms dels informadors 50, 24, 63 i 75. Sa Cova des Càrritx (cala Varques; x: 525452, y: 4372195), rep aquest nom perquè altre temps en el llac del seu interior hi amaraven feixos de càrritx. Ens ho conta l'informador 54. Sa Carritxera (o sa Punta de sa Carritxera) és ben coneguda pels veïns majors de la zona de Son Macià, s'Espinagar i s'Hospitalet. Es tracta d'un petit replà existent sobre unes penyes que pegen damunt la mar (x: 524787, y: 4370375), just davant sa Cova de ses Dones. El lloc no és recordat per haver-hi hagut una carritxera esponerosa o per haver estat bona pesquera, sinó per ser elegit, d'igual manera que sa Cova de ses Sòtales (també ubicada dins la mateixa cala x: 5246497, y: 4370404), com un indret adequat per pegar uns bons

Per acabar l'apartat d'aquest fitònim, ho volem fer amb el nom d'una elevació dins la finca de Son Josep coneguda com sa Carritxova. Qui subscriu l'article i els informadors que ens han parlat d'aquest fitotopònim acabat amb el sufix –*ova* en desconeixem el significat, però pensam que té a veure amb aquesta planta herbàcia.³¹

Ceba marina (*Urginea maritima* (L.) Baker)

Es Ceballar és el nom d'un establiment de la possessió de s'Espinagar. Els veïnats de la zona pensen que el nom al·ludeix a aquesta espècie vegetal, que és habitual trobar-la en aquest contorn. Davant la manca d'un clar origen del nom, seguint dins el camp de la botànica, el nom també podria fer referència al cebollí (*Asphodelus fistulosus* L.).

Podria ser, encara que no hi ha cap document de la possessió que ho corrobora, que el topònim no fes referència a cap espècie vegetal i tingués a veure amb l'apicultura. Darrere les cases de s'Espinagar, en el galter assolellat de na Fogassot, hauria estat un bon lloc per tenir-hi s'abeiar. Un fals tall podria haver generat l'aglutinació de l'article amb el nom, i d'aquí sorgiria es *Sabellar*.

Codonyer (*Cydonia oblonga* Mill.)

A l'Apeo de Garay de 1818 Bartomeu Riera, *Bulla*, de Son Sureda, declararà posseir un quartó de vinya a na Codonyera.³² L'origen del nom es podria relacionar amb el malnom *Codony*, ja present al segle XVIII, o bé amb el cultiu d'aquest fruïter en dita parcel·la o en les adjacents. Gràcies a les fonts orals tenim constància que les terres dites na Codonyera es trobaven a Son Pere Andreu.³³

Coscoll (*Quercus coccifera* L.)

Trobam dos noms de lloc al nostre terme que al·ludeixen a aquesta espècie vegetal, de la família de les fagàcies. Primerament feim esment de la finca des Coscolls, situada ran del camí de sa Vall de la Nou, just abans d'entrar en les

terres de la possessió des Morro.³⁴ Per altra banda, en terres de Son Vaquer de s'Olivar existeix es Pinar des Coscolls.³⁵

Estepa (*Cistus* spp.)

Diferents espècies d'estepa vesteixen de color les nostres marines i garrigues. La gent del camp generalitza a l'hora de batejar el territori on abunden aquestes varietats i empra el genèric *estepar*, que fa referència a la comunitat vegetal en qüestió. Així, localitzam s'Estepar (Son Mesquida Nou) i s'Estepar de Prop i s'Estepar d'Enfora (Bellver Ric).³⁶

Fasser (*Phoenix dactylifera* L.)

A Bellver Ric hi ha un terreny conegut com es Corral des Fasser, encara que l'arbre que originà el topònim faci molts anys que va fer ull.³⁷

No queda clara l'etimologia del topònim andalusí Anafal, però hi ha la possibilitat que el seu origen sigui aquest arbre (Mut & Rosselló 1993, 110). Correspondria a un rafal o alqueria del nostre terme.

Figuera (*Ficus carica* L.)

Durant segles la figuera ha esdevingut l'arbre fruïter més cultivat. Testimoni d'aquest fet n'és la toponímia; són nombrosos i variats els noms recollits dins tota l'àmplia extensió del nostre terme.

Primerament farem esment del nom d'un antic rafal que integra el fitònim a la seva estructura. Apareix sovint dins la documentació de l'ECR del segle XIV al XVI el Rafal de la Figuera, que es localitzava entre el que és avui Son Caules i sa Torre de ses Punes, ran del camí que conduïa a la vila de Porreres (actual camí de ses Pedreres).³⁸

A continuació afegim una mostra de topònims en l'estructura dels quals apareix el col·lectiu *figueral*. Per tots és sabut que correspon a l'espai que es des-

capficos. Recollirem els nom dels informadors 3, 8, 11, 33, 67, 79 i 94. De dita punta, alguns d'ells quan eren jovenells es capbussaren a l'aigua més d'una vegada.

31 Recollirem aquest nom dels informadors 89 i 94. Sa Carritxova apareix il·lustrada en el MTIB. També en fa esment la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*.

32 Apeo de Garay (1818), AMM 594/1, f. 61v.

33 Vaig recollir aquesta informació de mon pare, Miquel Pascual, *Malla* (1936). El seu padri matern, en Llorenç Fullana, *Cantó* (1872-1959), tenia a na Codonyera una quarterada de terra.

34 De tots els informadors que em parlaren d'aquesta finca només un d'ells, l'informador Bartomeu Gayà, *Roig* (1934), m'explicà que aquest arbust o arbret és semblant a una alzina, i les seves fulles són quasi idèntiques, però només es diferencien en què les del coscoll té els extrems punxeguts.

35 Recollirem aquest nom de l'informador 63.

36 Recollirem aquestes denominacions dels informadors 81, 83, 74, 68 i 81.

37 Recollirem aquest nom de l'informador 81. Ell mai ha vist el fasser.

38 Vet ací alguns algunes referències documentals on apareix el nom: 1345; ECR 744, f. 11v.-12v. 1417; ECR 673, f. 66v.-68. 1532; ECR 180, 376v.-377v.

tina al conreu extensiu de l'esmentat arbre fruiter. Per mencionar aquestes àrees de conró trobam formes simples, emprades entre la gent vinculada a una mateixa possessió. Així, trobam innumerables casos com es Figueral, es Figueral Vell, es Figueralet, etc.,³⁹ però quan es parla d'un figueral d'altri sol aparèixer registrat en el topònim el nom del titular de l'espai o del seu conreador. Vegem-ne uns exemples de diferents segles: el Figueral d'en Morro (1504), lo Figueral de na Mora (1511), el Figueral d'en Domenge (1709), el Figueral d'en Tasco (1860) i es Figueral d'en Gallego (1910).⁴⁰

Recordam ara les denominacions que reben els espais segons les castes de figueres que hi ha sembrades. De temps pretèrits recollim lo Camp de la Figuera Martinenca (1708, So n'Artigues).⁴¹ Respecte als que arriben als nostres dies citam es Sementer de ses Figueres d'Hortella (s'Hospitalet de Can Roig), es Sementer de ses Figueres Blanques (Rafal de Son Macià), sa Clova de ses Verdals (Son Fortesa), sa Clova de ses Martinenques (Son Fortesa) i ses Figueres Martinenques (sa Cabana Vella).⁴²

A continuació recordam figueres que altre temps foren singulars i conegudes per molta gent, ja que es localitzaven ran de camins del nostre municipi. A la segona meitat del segle XIX, en es Pla, ran de la carretera de Sant Llorenç, es localitzava sa Figuera de Tothom.⁴³ Aferrat a la carretera de Conilles, fins fa pocs anys regnaven de forma silvestre ses Figueres Bordes (Son Sureda) i sa Figuera Borda (sa Tafal).⁴⁴ En el camí de Son Moix, en el segle XIX existia una terra

39 Afegim un exemple de diferents segles: 1370, terra dita el Figueral (ECR 662, f.37v-38v). 1721, es Figueral Vell (Vall de la Nou) (ARM Prot LI-406, f. 91-95). 2005, es Figueralet (Son Josep Nou), recollit de informador 47.

40 *Història de Manacor, segle XVI*, p.185. ARM AH 4121, f. 534v. Cadastre 1709, AMM 670/1, f. 5v. Llibre de naixements 1859-1863, AMM 613/2, registre 227. Es Figueral d'en Gallego és el nom d'un establiment de la possessió de s'Hospital, que arriba als nostres dies. L'any 1910 hi vivia el llaurador Tomàs Cerdà Ordinas amb la seva família (Padró d'habitants 1910, AMM 1100/1). Recollirem el nom dels informadors 9 i 76. Encara que sigui en lletra petita i a peu de pàgina d'aquesta publicació municipal, aprofit per recriminar als tècnics i polítics de l'Ajuntament de Manacor, que durant dues dècades no han fet res per mantenir aquest topònim centenari que pertany avui a un espai municipal, que han anomenat les cases de Son Talent.

41 ECR 946, f. 314-314v.

42 El primer nom d'aquesta relació prové de les fonts bibliogràfiques (Grimalt & Rodríguez 2001, 66). La resta els recollirem dels informadors 20, 71 i 10.

43 El 21 de febrer de 1863 Antoni Ferrer Mas tenia una finca ran la carretera Santanyi-Artà, en el quilòmetre 14, «delante de la higuera llamada de tuthom», en la qual desitjava construir una paret (Expedients d'obra major de 1857-1894 (AMM 699/1)). Aquest fitotopònim també apareix a la rondalla titulada "En Joan d'es Fabiolet": «... Com fonc an Es Pla, devers sa Figuera de tothom, ja a la vista de Manacor, ...» (*Aplec de rodats mallorquines d'en Jordi d'es Racó*. Tom X (10a ed.), p. 36-46).

44 Recollirem aquests dos noms dels informadors 23, 42, 2 i 29.

anomenada la Figuerassa.⁴⁵ A principi del segle XVIII trobam uns altres terrenys prop de la carretera de Felanitx, que havien estat dels Nunis, també anomenats la Figuerassa.⁴⁶ El nom perviu almanco fins el segle XIX.⁴⁷

Ara que hem mencionat aquestes terres anomenades sa Figuerassa, és adient recordar altres noms on apareix el fitònim amb la forma diminutiva o augmentativa. En el segle XIX, existia el Camp de sa Figuera Grossa (Rotana).⁴⁸ Altres noms d'aquesta tipologia recollits en el que duim del segle XXI són: ses Figueretes (Sos Ferrers, Son Binimelis, ses Cases Noves), Clova de ses Figueretes (sa Sínia Vella, Son Josep de sa Talaia), es Sementer de ses Figueretes Blanques (es Rafal Vell) i sa Cova de sa Figuereta (Son Josep Nou).⁴⁹

Garrover (*Ceratonía siliqua* L.)

Trobam als nostres camps una gran abundància de topònims que fan referència a aquest arbre de la família de les lleguminoses. Molt sovint apareixen com a genèrics. De temps enrere feim esment de dues terres diferents anomenades els Garrovers, una baix l'alou del pare Hug de Berard⁵⁰ i l'altra a la possessió de Son Pere Andreu (Adrover 2002, 60). Actualment també trobam terrenys amb el mateix nom a Son Barba. Testimoni que els fitotopònims poden canviar paral·lelament així com creix la planta que els dona el nom, és un espai de na Comte on trobam aquest cultiu, que primerament fou conegut com es Garroverets i posteriorment com es Garrovers.⁵¹ Per altra banda, hi ha topònims on el fitònim apareix com a determinant; vegem-ne alguns casos: sa Clova des Garrovers (Can Cabell Nou, Son Siliano, Son Sureda Ric), es Turó des Garrovers (Santa Cirga),

45 ECR 963, f. 227v.-228. ECR 965, f. 272v.

46 ECR 946, f. 430v.-431v.

47 Davant l'Ordre de Regència publicada el 6 de novembre de 1813, que exigia que els cementeris s'ubicassin fora de les poblacions, l'Ajuntament de Manacor hagué d'elegir un espai adequat prop de la vila per construir-hi un nou cementeri. Un dels terrenys proposats pels regidors del consistori (2 de gener de 1814) fou la Figuerassa, situats en el camí de Felanitx, propietat de Jeroni Ribera (Llibre d'actes del Ple (1812-1817), AMM 709/3). Sembla que l'acord no tingué efecte, ja que en data posterior els regidors temptejaven altres indrets. La secció 31 del Plànol parcel·lari estadístic del terme municipal de Manacor, de Pere d'Alcàntara Penya, 1859 (AMM) ens ajuda a georeferenciar un tros de terra que tenia aquest nom, propietat de Margalida Pascual Pastor, amb el número de parcel·la 170 (Amillament 1865, AMM 546/1).

48 Apareix aquest nom en un plànol que posseeix la família Villalonga, que foren durant segles propietaris de dita finca.

49 Recollirem aquests noms dels informadors 18, 48, 26, 88, 54 i 47.

50 Cadastre 1709, AMM 669/2, f. 106v. AMM 670/1, f. 17v.

51 Recollirem el fitotopònim de Son Barba de l'informador 45. Ens parlà des Garroverets (na Comte) els informadors 82, 85 i 96. El topònim actual, es Garrovers, apareix al MTIB.

sa Rota des Garrovers (Son Suau) i sa Font des Garroverets (Son Pere Andreu).⁵²

A continuació reunim el nom d'uns garrovers que han estat un referent per als nostres camperols dins l'espai rural, els quals es troben o es trobaven situats ran d'algun camí; recordam es Garrover des Manacorers (es Fangar), es Garrover de Cas Salero (Son Cladera) i es Garrover des Sucrers (Vall de la Nou).⁵³

Gatova (*Genista lucida* Cambess.)

Han arribat als nostres dies, a través de les fons orals, el nom de dos llocs diferents dins la possessió de Son Suau que tenen a veure amb aquest arbust espinós. Ells són: es Pinar de ses Gatoves i ses Gatoves.⁵⁴

Ginjoler (*Zizyphus jujuba* Mill.)

Respecte a aquest arbre de la família de les ramnàcies trobam a Son Brun sa Clova des Ginjoler.⁵⁵

Jonc (*Juncus* spp.)

Sa Jonquereta és el nom d'una pesquera situada entre es Racó de s'Homo Mort i es Morro de na Corb. Diferents pescadors de salpes i oblades que freqüentaren aquest lloc de pesca ens parlaren que l'origen del nom provenia de l'existència d'una mota d'aquesta espècie vegetal prop de la pesquera.⁵⁶ El topònim ja fou recollit l'any 1944 en llibre *El Patrón de pesca de Mallorca* (Oliver 1944, 83).

52 Recollirem aquests noms dels informadors 41, 88, 28, 43, 44, 32, 36 i 78.

53 Es Garrover des Manacorers es trobava dins la finca des Fangar, a un creuer de camins. Apareix al MGM. També ens parlaren d'ell els informadors 13, 27, 63, 91 i 94. Es Garrover de Cas Salero, es pot veure avui ran de les cases de Cas Salero, que es troben aferrades a la carretera que condueix del creuer de So n'Amengual a Son Macià. Sabem d'ell dels informadors 13, 38, 46, 55 i 94. Per altra banda, es Garrover des Sucrers es localitza ran del camí que discorre per dins sa Vall, un poc passat el molí Paperer. Podem situar fàcilment aquest arbre, ja que es troba ran del Molí Sucrer, enginy hidràulic catalogat amb el número MA-002 del Catàleg de Centres d'Interès Cultural de Manacor. Dit molí s'utilitzà en època moderna per moldre garroves o altra matèria vegetal rica en sucres i del procés s'obtenia l'apreciat edulcorant (Mascaró et al. 1999, 119). El nom d'aquest vell garrover fa pensar que els sucres haurien pogut emprar el seu fruit per aquests propòsits. Recollírem el fitotopònim de l'informador 31.

54 Recollírem aquests noms dels informadors 80 i 50.

55 Recollírem el nom d'aquesta clova de l'informador 6.

56 Recollírem l'explicació d'aquest nom dels informadors 58, 56 i 66.

Lledoner (*Celtis australis* L.)

Si es consulten les fonts arxivístiques del segle XIX relacionades amb la nostra ruralia, és bo de fer trobar algun document que ens parla de l'Hort del Lledoner (o dels Lledoners).⁵⁷ Per ara no sabem en certesa a quina propietat rústica actual es correspon, només queda clar que es localitzava prop de sa Font Nova.⁵⁸ L'origen del nom pot tenir relació amb aquest arbre caducifoli, però també hi ha la possibilitat que provingui del sobrenom Lledoner, que existeix a Manacor a la primeria del segle XVIII.

Lli (*Linum usitatissimum* L.)

Encara que actualment el cultiu d'aquesta espècie vegetal dins les nostres zones agrícoles és nul, la pervivència del topònim es Corral des Lli (Can Carmany)⁵⁹ i les notícies històriques demostren com era d'habitual antany a moltes possessions illenques.

Magraner (*Punica granatum* L.)

Trobam dins la microtoponímia d'alguna possessió de Manacor casos que al·ludeixen al cultiu d'aquest preuat fruiter; així, trobam a la primeria del segle XX sa Coma des Magraners (Albocàsser) i a la darrerria de la mateixa centúria sa Clova des Magraner (Can Xim, a Sos Ferrers).⁶⁰

Descartam en aquest recull cala Magraner, ja que el determinant del nom sembla tenir un origen antroponímic.⁶¹

Mata (*Pistacia lentiscus* L.)

Localitzam diferents noms dins l'àrea d'estudi que fan referència a aquest arbust de la família de les anacardiàcies. Esmentarem en primer terme dos topònims on apareix el fitònim fent la funció de determinant: es Puig de sa Mata

57 Apeo de Garay (1818). AMM 594/1, f. 204v. i 221v. ARM CH 407 (1848), f.143-144. Llibre de naixements 1863-65, AMM 614/1.

58 Miquel Riera, *Bayó*, posseïa una peça de terra a la secció 53 (del Plànol parcel·lari de P. d'Alcàntara Penya) denominada Hort des Lladronés (Amillament 1865, AMM 547, tom VI). Padró de contribuents de 1899-1900, AMM 706/13, f. 30.

59 Recollírem aquest fitotopònim de boca dels informador 22 i 68.

60 Recollírem aquest darrer nom de l'informador 93.

61 La família Magraner o Malgraner en el segle XIII posseïa diferents béns rurals en el terme de Manacor. A la zona de s'Hospitalet hi tenien un rafal; el rafal dels Magraners (Rosselló 1978, 90). Un document de mitjan segle XIV ens recorda que la marina de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem era coneguda com la marina dels Magraners (ECR 660, f. 117v-178).

(Son Maina) i es Sementer de sa Mata (Son Suau).⁶² Pel que fa als topònims en què apareix el nom de l'arbut a la part genèrica recollim ses Mates Clares (Son Gener Vell, s'Hospitalet i es Fangar),⁶³ ses Mates Negres (ses Cases Noves),⁶⁴ sa Mata Mosquera (es Morro) i les Mosquerasses.⁶⁵

Morera (*Morus alba* L.)

En els darrers segles d'aquest mil·lenni que acabam de cloure, a moltes de les nostres possessions es cultivava aquest arbre caducifoli, ja que les seves fulles eren preuades per a l'engreix de cucs de seda.⁶⁶ Prova d'aquest conradís són els diversos fitotopònims recollits. S'observa que a alguns espais on hi havia aquest cultiu hi havia abundància d'aigua; així trobam l'Hort dels Morers (horts de Llodrà), els Morers de Son Perot i s'Hort des Morers des Bessons.⁶⁷ També tenim constància dels Morers d'en Gerreret i los Morers de la Torre.⁶⁸

62 Recollirem aquests noms dels informadors 30, 48, 62, 89 i 50. Per situar es Puig de sa Mata ho podem fer gràcies al MTIB, ja que hi apareix.

63 Recollirem aquests noms dels informadors 84, 8, 15, 79 i 94.

64 Recollirem aquest nom dels informadors 83 i 88. Sembla que quan s'originà el topònim només feia referència a unes mates existents a la possessió de ses Cases Noves. Una vegada segregada la finca, l'establiment que ocupà dita àrea rebé la mateixa denominació. Podem veure la ubicació d'aquest lloc en el MTIB.

65 L'informador 4 ens parlà d'una mata de grans dimensions dins terres des Morro coneguda com sa Mata Mosquera. Davall, els bous a l'estiu s'hi refugiaven per fugir de les solellades i les mosques. Vinculable amb aquest fitotopònim és l'antiquíssim nom de les Mosquerasses, que es remunta a la meitat del segle XIV (ECR 659, 37-37v.). En aquest cas, dins l'estructura del nom s'omet el fitònim que proporcionaria l'agraït cobri. El nom apareix com un dels límits d'una garriga que s'estableix a la zona muntanyosa de la possessió avui coneguda com So na Moixa. A l'altre cap de l'amplíssim territori de parla catalana, lluny, en el Pirineu, trobam una denominació homònima dins terres del municipi de Vilaller (Terrado et al. 2005, 69).

66 És habitual trobar en les condicions d'arrendament de possessions que cultivaven morers, disposicions sobre l'ús de les fulles d'aquests arbres. A vegades l'arrendador les retenia per a ell i en altres casos permetia que fossin de l'arrendatari (ARM Prot. LI-406 (1721-23), f. 219-221v. ARM Prot N-34 (1537-39), f. 98-99).

67 L'Hort dels Morers era un dels diferents horts existents a la possessió de Llodrà en el segle XVII (ARM Prot. 3318, tercer lligall, nº 11, i Estims Generals 1685, ARM D-1253, f. 443v). Per altra banda, el topònim es Morers de Son Perot el trobam documentat a la darrerria del segle XIX; dia 25 de gener de 1898 es presentà a l'Ajuntament Guillem Riera Sureda sol·licitant que es restituís l'estat antic de les síquies del lloc conegut com els Morers de Son Perot, ja que per obres efectuades pel veïnat Felip Lluís Planas s'impedia el curs de les aigües. La corporació acordà que els regidors Nadal i Soler estudiassin el cas (Llibre d'actes del Ple, 1897-1900, AMM 721/2). Recentment també hem recollit aquest nom dels informadors 35 i 36. Sabem de s'Hort des Morers des Bessons gràcies a l'informador 69.

68 El topònim els Morers d'en Gerreret apareix ja l'any 1726 (Cadastre 1726, AMM 671/1). Per no saciar al lector amb tantes referències arxivístiques recordarem que també apareix a la codolada de na Garovera (Pasqual 2008, 408). El nom és conegut avui simplement com es Morers. Per altra part, los Morers de la Torre es localitzaven a la zona de la Torre dels Enagistes. Miquel Riera,

Murta (*Myrtus communis* L.)

Primerament reunim el nom de dues propietats rurals l'origen de les quals té a veure amb aquest fitònim. Són la possessió sa Murtera⁶⁹ i ses Murteres (segregació del Rafal de Son Macià).

Tot seguit afegim més topònims genèrics on apareix el nom de l'arbut; així tenim: es Murtar (s'Hospitalet) i sa Murtonera (Son Barba).⁷⁰ Per acabar citarem dos topònims, un d'ells repetit, on apareix el fitònim com a determinat: el Camp de la Murtera (la Vall d'en Nebot i sa Granada)⁷¹ i cala Murta.

Noguer (*Juglans regia* L.)

A Son Binimelis, la presència d'aquest fruiter dins un camp de cultiu originà la denominació es Sementer des Noguers.⁷²

Olivarda (*Dittrichia viscosa* (L.) Greuter)

Trobam un sol topònim que fa referència a aquesta herbàcia, correspon a ses Olivardes (Son Rector).⁷³

Olivera (*Olea europaea* L. var. *europaea*)

Recentment, a molts de camps de cultiu de la nostra ruralia s'ha sembrat olivar. Potser amb el temps d'aquest sembradís en sorgeixi una neotoponímia. Ara, però, repassem els noms que hem trobat fins avui dia que en fan referència. Recordem, primer de tot, el nom de la possessió de Son Vaquer de s'Olivar. Segles enrere tingué un altre nom (Morro & Pasqual 2012, 48), però l'any 1865

Garrut, hi tenia una peça de terra (Amillament 1865, AMM 547/1 (Tom VI)).

69 Tenim constància de la possessió de la Murtera l'any 1615 (Jover & Pons 2012, 134). Sembla que el nom d'aquest arbust seria l'origen del nom de dita finca. Pensam que no s'han d'incloure en aquest aplec els topònims sa Murtereta, s'Hort de Murtera, sa Font de sa Murtera, s'escola de sa Murtera, etc., que deriven del nom de la possessió i no de la pròpia planta.

70 Recollirem el nom es Murtar dels informadors 15 i 20. L'informador 15 puntualitzà que aquest espai també era conegut com s'Hort Petit. Pel que fa al nom de sa Murtonera, fou recollit de l'informador 45. L'arbut, avui convertit en arbre, fa vuit anys tenia uns 3 metres d'alçada. Es podia veure aferrada a una alzina i mig coberta d'aríjta, ran del camí que du a la font de dita possessió.

71 La Vall d'en Nebot correspon a la possessió de sa Vall (a la zona de Son Macià). El fitotopònim apareix en un arrendament de dita finca de l'any 1539 (ARM Prot N-34, f. 159v.-161). Per altra part, tenim constància del seu homònim de la possessió de sa Granada l'any 1708 (ECR 946, 359-359v.).

72 Recollirem aquest nom de l'informador 48.

73 Recollirem aquest nom de l'informador 64.

sabem que ja tenia l'esmentat.⁷⁴

Ara citarem el nom d'espais dins possessions que fan referència a aquest cultiu, així trobam: s'Olivar (Son Macià i Santa Cirga), es Sementer de ses Oliveres (Santa Ponça), es Sementer de ses Oliveretes (Son Moro), sa Clova de ses Oliveres (Son Maina), es Clot de s'Olivera (Son Suau) i es Regueró de ses Oliveres (es Rafalet Nou).⁷⁵

Om (*Ulmus minor* Mill.)

Apareix sovint dins la documentació de l'ECR del segle XIV el Rafal de l'Om. El topònim podria fer referència a aquest arbre caducifoli, però també, com apunta Eugènia Sitges (Sitges 2014, 97), al topònim andalusí Beni Asalon.

Per altra banda, a principi del segle XX existia dins Albocàsser el Clovet dels Oms. També farem recordar als lectors de més edat es Oms, que es trobaven ran de l'antiga carretera de Manacor a Felanitx, coincidint amb un revolt delicat on hi havia la divisòria de termes.

Patatera (*Solanum tuberosum* L.)

Es Corral de ses Patates (ses Cases Noves) és l'únic nom de lloc que hem localitzat que fa referència a aquesta planta de la família de les solanàcies, o millor dit als seus tubercles. Fou la idònia elecció d'aquest petit espai amb terra fèrtil que permeté als vells conradores d'una possessió amb terres magres tenir bones anyades d'aquest tubercle.⁷⁶

Pi (*Pinus halepensis* Mill.)

El pi i la figuera són els arbres que apareixen més en la nostra fitotoponímia. El col·lectiu *pinar* i els diminutius *pinaró* i *pinaret* són presents de forma

74 Els successors de la marquesa d'Ariany, entre altres béns posseïen Son Vaquer de l'Olivar, on hi havia 4302 oliveres (Amillament 1865, AMM 540/1, núm. 121).

75 Entre l'any 1855 i 1856 es confeccionà una Relació estadística dels predis (AMM 644/1), en la qual podem observar l'existència del cultiu d'olivar a alguna de les possessions, en les quals hem recollit un topònim. A Son Macià hi ha 116 quarterades d'olivar. A Santa Cirga 30 quarterades. A Santa Ponça 81 oliveres. A Son Vaquer de l'Ullastrar, que identifiquem gràcies al propietari amb el predi avui conegut com Son Vaquer de s'Olivar hi havia 106 quarterades d'olivar, entre les quals hi havia també 280 garrovers. Per altra part, hem recollit els fitotopònims dels informadors 3, 94, 44, 32, 96, 30, 48, 62, 1, 50 i 60. Pel que fa a sa Clova de ses Oliveres (Son Maina), podem veure la seva ubicació en el MTIB.

76 Sabem d'aquest nom gràcies a l'informador 83. Ell el coneix de la seva padrina materna, Catalina Pascual Riera (1879-1962), que visqué molts d'anys a dita finca.

abundant per tot el nostre extens territori. N'agrupam una mostra segons la seva tipologia. Primerament els que ens indiquen a quina possessió o finca pertanyen: es Pinar d'Albocàsser, es Pinar des Rafal, es Pinar de sa Coma, es Pinar de Can Caramany, etc.⁷⁷ D'altres que venen acompanyats del nom del seu propietari o del qui els freqüentà: es Pinaró de na Marxanda (Son Pi), es Pinaró de ses Monges (Son Macià), es Pinaró de s'Ànima (Cas Senyoret), es Pinaret de ses Nines (Son Suau), etc.⁷⁸ Llavors el noms que ens parlen de la magnitud de la zona boscosa o de la seva forma: es Pinar Gran (es Fangar, ses Talaioles, na Comte) i es Pinar Redó (Son Suau).⁷⁹

A continuació podem veure els noms que duen el substantiu *pi*. Trobam molts de casos que el fitònim apareix a la part determinant: el Serral del Pi, es Turó des Pi (na Comte), es Barrancó des Pi (Son Figuera), sa Clova des Pi (sa Plana Nova), sa Rota des Pi (Son Josep de sa Talaia), es Cinc Pins (es Fangar, Son Suau), Baix des Pins (es Rafalet Vell).⁸⁰ No són tan nombrosos els que apareixen a la part genèrica: el Pi d'en Tort (l'any 1557, Rosselló & Vaquer, 47), los Pinotons (l'any 1721, es Fangar) i es Pi de sa Llebre (es Fangar).⁸¹

Poll (*Populus* spp.)

És impossible que els nostres padrins dins el seu territori no tinguessin per referent aquests altius arbres caducifolis que trobam ran dels torrents o reguerons humits. Tenim constància que l'any 1818, a algun lloc del nostre terme hi havia els Pollets i a l'any 1855 es Polls Grossos (Son Boga).⁸² Al MGM (1952-

77 Recollirem aquests noms dels informadors 63, 73, 68. No registram els informadors que ens han parlat des Pinar de sa Coma, perquè és un grup nombrós.

78 Recollirem aquests noms dels informadors 12, 37, 87, 94 i 1.

79 Recollirem aquests noms dels informadors 13, 94, 89, 85, 82, 96, 32 i 80. El nom des Pinar Redó perviu en aquest article, gràcies a les fonts orals, i en el MTIB, encara que fa molts d'anys de quan fou arrabassat. En el seu lloc hi sembraren centenars d'ametlers.

80 Llevat des Serral des Pi, que apareix a l'Amillament de 1865 (AMM 548/1, núm. 2738), la resta de noms foren recollits dels informadors 96, 97, 92, 54, 13, 27, 94, 80 i 60.

81 Sabem de los Pinotons a partir d'un inventari post mortem dels béns del marquès de la Torre (ARM Prot T- 577, f. 2-35). Gràcies als informadors 13, 25, 27, 63 i 94, que ens han parlat del majestuós i avui desaparegut Pi de sa Llebre, també conegut com es Pi de sa Senyora o es Pi des Pla d'Almallia, sabem que es trobava ran del camí que va en direcció al Puig de l'Anar, just abans d'entrar al Pinar Gran. L'arbre caigué un dia de Sant Agustí, aproximadament a la meitat de la dècada del setanta del segle passat, a conseqüència d'una gran tempesta d'aigua, granís i vent. Els senyors de la possessió, una vegada conegut el succés, per l'estima i admiració que tenien cap a aquest pi, no permeteren que cap treballador de la finca en fes llenya; un arbre amb tants d'anys d'història no podia acabar fet estelles. Així que feren que l'envoltassin d'una bardissa i deixaren que es consumís de forma natural durant anys i anys.

82 Apeo de Garay (1818). AMM 594/1, f. 217 v. ECR 967, f. 97v.

62) apareixen ran del nucli urbà de Son Macià es Polls d'en Mascaró. Per altra banda, les fonts orals ens donen a conèixer es Polls de Son Manenta, es Polls des Pou Nou i es Camp Poll (Son Mesquida). Aquesta darrera denominació correspon a un camp de cultiu on altre temps hi havia polls sembrats.⁸³

Porrassa, albó o caramuixa (*Asphodelus ramosus* L.)

Un llibre manuscrit de finals del segle XIX ens permet descobrir el topònim el Porrassar dins la finca des Bessons Nous.⁸⁴ Actualment la gent de la contrada desconeix dita denominació.

Porro

L'any 1477 el ciutadà Galceran Desmàs establia dins la seva cavalleria una porció de garriga dita la Coma dels Porros a Pere Nadal.⁸⁵ Identificam les terres de dita cavalleria amb la possessió actual de Son Mas. Imaginam que els porros que apareixen en aquest topònim serien silvestres, ja que es tracta d'una zona de terra inculta. Ja que la ubicació d'aquesta coma és ignota, i no podem anar al lloc a veure quines varietats silvestres de porros hi ha no podem assegurar quina espècie originà el nom. Podria tractar-se de l'*Allium polyanthum* Schultes.

Romeguer (*Rubus ulmifolius* Schott)

Respecte als noms de lloc que al·ludeixen a aquest arbust espinós recollim sa Clova de sa Romeguera (ses Barraques)⁸⁶ i sa Romeguera,⁸⁷ aquest darrer fa referència al calonet existent entre es Domingos Gran i cala Antena.

Safrà (*Crocus sativus* L.)

Hem localitzat diferents documents del segle XVIII i principi del XIX que ens

83 Recollírem aquests fitotopònims dels informadors 14, 65, 16, 52 i 68.

84 El 25 de setembre 1891 els germans Joan i Miquel Amer Servera acompanyats dels preveres Andreu Pont Llodrà i Miquel Alcover Sureda i de Damià Fluxà realitzen planimetries a diferents jaciments de la zona des Bessons, entre els quals el poblat de navetes del Porrassar (es Bessons Nous) (Riera et al. 2008, 330). La identificació d'aquest jaciment pretalaiòtic amb el JA-241 del Catàleg de Centres d'Interès Cultural de Manacor ens permet georeferenciar aquest espai on al manco altre temps existí una presència abundant d'aquesta espècie vegetal.

85 ECR 679, f. 1-2.

86 Recollírem aquest nom de l'informador 19.

87 Aquest topònim ja existia l'any 1887, ja que apareix a la contarella de Mateu Obrador Bennàsser (1852-1909) titulada «El tio capellà», que inclou el setmanari *La Roqueta* en el seu número 9 (26 de febrer de 1887, pàgina 2).

parlen de peces de terra dites lo Safrà, o na Safrà, dins les terres de la Torre dels Domenge, avui Torre de ses Puntes.⁸⁸ Ja que desconeixem l'existència del sobrenom *Safrà* en aquest període, hi la possibilitat que l'origen del nom pugui tenir a veure amb el cultiu d'aquesta planta herbàcia de la família de les iridàcies, del qual s'obtenia l'espècie homònima. Val a dir que tenim constància del cultiu del safrà a Manacor a partir de la segona meitat del segle XVI ja que es constituí el delma del safrà de forma independent al de les hortalisses i els productors del nostre municipi, igual que els dels altres pobles, hagueren de declarar la seva collita i assumir aquest tribut (Vaquer 1978, 44). Just abans de cloure aquest article, trobam un veïnat de la zona des Pouàs que ens parla d'aquest nom i d'on s'ubica en el mencionat entorn.⁸⁹

Servera (*Sorbus domestica* L.)

Un camp de cultiu de Son Figuera (possessió anant a Felanitx) és conegut com sa Servera. Desconeixem el vertader origen d'aquest nom, però pensam que pugui fer referència a aquest fruiter caducifoli de la família de les rosàcies, que no era cosa estranya altre temps trobar-ne algun als horts, jardins o a les proximitats de les cases de camp.⁹⁰

Sivina (*Juniperus phoenicea* L.)

Dins l'extens territori municipal, únicament és dins la finca des Fangar on hem localitzat un indret que fa referència a aquest fitònim; és es Pinar de sa Sivina.⁹¹

Taronger (*Citrus x sinensis* Osbeck)

Gràcies a les fonts orals hem recollit el fitotopònim sa Clova des Tarongers a tres possessions diferents (Son Binimelis, Son Gener Vell i sa Cova).⁹²

88 Cadastre 1709, AMM 669/1, f. 227v. Cadastre 1763, AMM 680/1, f. 48v.-49. ECR 963 (1824-1825), f. 100v.

89 En Pedro Servera, *de sa Roca* (1943), ens feu saber que les terres conegudes com na Safrà es trobaven a mà esquerra del camí de ses Pedreres, en direcció a Son Caules, just allà on s'uneix el camí que altre temps venia de s'Antigor.

90 Recollírem aquest nom de la informadora 57.

91 Recollírem aquest nom dels següents informadors 13, 25, 27, 63 i 94. El nom apareix registrat al MTIB.

92 Tenim constància d'aquests espais pels informadors 48, 84 i 4.

Tarongí

Una elevació orogràfica de Son Maina és coneguda com es Puig Tarongí.⁹³ No queda clar si el nom del puig al·ludeix a la *Melissa officinalis* L. o a l'antroponim Tarongí.

Taperera (*Capparis spinosa* L.)

Trobam a principi del segle XVIII sorts o parcel·les de terra que duïen per nom les Tapereres.⁹⁴ Imaginam que corresponen a les terres que avui duen el mateix nom, situades entre el camí de Son Fangos i el carreró de Son Moix. D'aquest fitotopònim, sorgí amb el temps el Camí de ses Tapereres i la barriada urbana homònima, que avui ocupa part de les terres esmentades.

Tomaní (*Lavandula dentata* L.)

En el segle XVII i XVIII, dins les extenses terres de la possessió de la Torre dels Enagistes, hi havia una elevació coneguda com el Puig Tomaní. Aquest és l'únic nom de lloc localitzat del nostre terme municipal que en la seva part genèrica o determinant apareix aquest fitònim.⁹⁵ Encara que tinguem diferents notícies d'aquest puig, no són suficients per aclarir amb exactitud quina prominença orogràfica correspon de totes les existents a la carena muntanyosa que va de s'Ermita fins a sa Roca des Castellet. Aquest fet ens impossibilita accedir al terreny i veure si encara existeix la presència d'alguna de les diferents espècies de lavanda que trobam a l'illa. Recentment, al cim des Puig d'en Mora, que estaria dins l'àrea on s'ubicaria aquesta elevació, hem localitzat una petita colònia de *Lavandula dentata* L. Aquesta aportació no pretén mostrar si aquest promontori és es Puig Tomaní; només deixar constància que en dit entorn encara avui hi

93 Recollirem aquest nom dels informadors 32, 51 i 89. El lector es pot fer una idea de la seva situació ja que apareix en el MTIB.

94 Bartomeu Riera *Tafal*, fill de Bartomeu, posseïa 4 quarterades de terra a les Tapereres valorades en 130 lliures (Cadastr 1709, AMM 669/, f. 72v.).

95 L'any 1649 Jaume Llull de Petra tenia dues quarterades de terra a la Torre de Don Pedro, prop del puig Tomaní (Cadastr 1649, AMM 657/1, f. 162). Per altra part, Juan Parera *Bruce*, fill de Joan, l'any 1685 tenia mitja quarterada al puig Tomaní, en alou del Pare Hugo (Cadastr 1685, AMM 665/2, f. 3v.). L'any 1709 el molt reverent Pare Hugo Berard posseïa diferents trossos de terra a dita elevació (Cadastr 1709, AMM 670/1). Per confeccionar el cadastre de 1685 es dividí la ruralia en sectors. Els límits perimetrals d'aquestes àrees s'establien per unes fites referencials que corresponien a indrets prou coneguts pels manacorins. Una d'aquestes fites fou es puig Tomaní. Vegem tres traçats perimetrals que ens poden ajudar a acotar aquest cim: 1- *Des del camí qui va a les Coves de les Arenes, tirant dret al Puig Tomaní fins a la Cabana*. 2- *Anant per el carreró d'en Golias i per el Camí de las Covas de la Arena fins al Puig Tomaní*. 3- *De les Coves de les Arenes, per el Coll del Vent i Santa Llucia i per la era d'en Amengual* (ARM D-1253, fols 331, 332 i 335).

trobam una de les espècies que hauria pogut originar el fitotopònim analitzat.

Trepó (*Verbascum sinuatum* L.)

Els terrenys més elevats de Son Binimelis són coneguts com es Turó des Trepons.⁹⁶ Suposam que el fitònim que apareix al topònim recollit fa referència a l'espècie *Verbascum sinuatum* L., que abunda pels camps de la zona i no a altres d'igual denominació popular, pertanyents també al mateix gènere.

Ullastre (*Olea europaea* L. var. *sylvestris*)

El fitotopònim més antic que hem localitzat que fa referència a aquesta espècie vegetal té el seu origen en el segle XIII. Després de la conquesta de Jaume I, Ullastrar fou el nom elegit pels nous pobladors de la nostra ruralia per substituir el nom andalusí Benigimbla, alqueria identificada amb Beni Iamla a la *Remembrança* de Nunó Sanç (Sitjes 2014, 31). La possessió avui és coneguda com Son Vaquer d'en Ribera però almanco fins al segle XVIII fou coneguda com Son Vaquer de l'Ullastrar.⁹⁷ Un altra propietat rural que inclou aquest fitònim en la seva estructura és Son Sureda des Ullastres, establert de la possessió de Son Sureda.

Tot seguit afegim el nom d'espais dins diferents finques on hi ha aquest arbrat silvestre. Així, esmentam s'Ullastrar (Son Sureda Pobre), es Ullastres (Son Barba) i sa Clova de s'Ullastre (es Rafal Roig).⁹⁸ Referint-nos a aquesta espècie arbòria, hem de tenir en compte el col·lectiu *es Revellar*,⁹⁹ que és present a les següents possessions del terme: es Fangar, s'Hospitalet, So na Moixa Vell i Son Cladera.¹⁰⁰

Recordem ara ullastres que per la seva ubicació o singularitat han estat una fita dins el territori. Trobam: l'Ullastre (Pla de Llodrà),¹⁰¹ s'Ullastre Gros (es Fangar), s'Ullastre des Mostels (sa Plana), s'Ullastre de ses Avemaries (es Puig

96 Recollirem aquest topònim de l'informador 48.

97 Cadastr 1743, AMM 679/1, f. 65v.

98 Recollirem aquests noms dels informadors 88, 45 i 23.

99 El DCVB defineix *Revellar*, en l'accepció número 1, com a «bosc o camp abundant de revells» i *Revell*, en la accepció número 2.1 com a «ullastre petit, i especialment el que, havent crescut poc i havent-hi tingut esment, té la rama molt atapeïda i les fulles petites, dures i aspres».

100 Sabem d'aquests revellars gràcies a les fonts orals. Els informadors foren: 13, 25, 27, 63, 15, 30, 89 i 94. Gràcies al MTIB podem veure on s'ubiquen aquestes zones d'ullastrar a les possessions de s'Hospitalet, es Fangar i So na Moixa Vell.

101 Cadastr 1726, AMM 671/2, f. 302v.

de l'Anar) i s'Ullastre des Bou (es Morro).¹⁰²

El moribund Ullastre Gros (es Fangar).

Vinya (*Vitis vinifera* L.)

En el segle XIII, els repobladors catalans batien una propietat rural amb el nom del Rafal de la Vinya Sarrainesca (Rosselló & Ferrer 1977, 49), cosa que ens demostra l'existència de la viticultura en època andalusí. Els nous arribats incrementen aquest cultiu; sorgeix una nova toponímia que ho corrobora. Així,

¹⁰² Recollirem aquests darrers quatre nom dels informadors 13, 27, 77, 53 i 4. Respecte a s'Ullastre de ses Avemaries hem de dir que fa anys va fer ull. L'explicació etimològica del nom d'aquest arbre ens la donà l'informador 53. L'emplaçament de l'ullastre era singular, ja que on es trobava, era l'únic lloc d'aquell contorn d'on es podia veure es Puig de Sant Salvador. Es divisava a la llunyania, darrere un coll creat per la silueta dels galters des Puig Xoriguer i es Puig de s'Aguila. Els treballadors que conraven aquell terrer, molts d'ells felanitxers, en passar per l'indret no devien desapropitar l'ocasió per resar les tres oracions a la seva mare de Déu, aquella custodiada a l'oratori de Sant Salvador. Dins terres de Felanitx, també trobam es Garrover de sa Salve, ran de la carretera de Felanitx-Portocolom, prop de Can Perdiu. Els felanitxers i manacorins que acudien en peregrinació al mateix oratori des de les possessions i establits pròxims al litoral, adreçaven en aquesta estació del camí una salve a la mare de Déu. Llavors el recorregut prosseguia cap a Son Durí. D'aquí, tirany amunt, fins a coronar l'altiva muntanya. D'aquest garrover i l'itinerari cap a Sant Salvador que per allà passava, ens en parlà n'Isabel Antich, *de Can Xibec* (Felanitx) (1926).

tenim la possessió dita la Vinyassa d'en Mora (1383), la peça de terra dita la Vinyassa d'en Conilles (1393), el Camí de les Vinyasses (1498), lo Camí de les Vinyes (1581), etc.¹⁰³

Noms més recents localitzats també a les fonts arxivístiques són: el Vinyet de Son Llunes (1685), la Vinya dels Frares (1818), la Vinya Vella (1832, So n'Artigues), la Vinya d'en Siguismundo (1832).¹⁰⁴ També apareix es Vinyet a la codolada popular na Garrovera (Pasqual 2009).

Les fonts orals també ens aporten molts de fitotopònims que fan referència a la vinya, com també informació sobre aquestes. Els noms que a continuació aportam han estat recollits durant aquest mil·lenni, però en cada un dels casos els ceps que formaven les vinyes fa temps que feren ull, fos a causa de la fil·loxera o perquè foren arrabassats pels seus conradors: sa Vinya (sa Marineta, Son Suau, Sos Ferrers de n'Andreu), sa Vinyeta (Son Mesquida, Son Rector Vell), sa Vinya de sa Mola, sa Vinyota (sa Cabana, So na Moixa) i es Fogoneu (Son Joan Jaume / Albocàsser).¹⁰⁵

AGRAÏMENTS

Una vegada acabat aquest treball, vull donar les gràcies a la gent que m'ha ajudat perquè l'article pogués agafar forma i es pogués publicar a aquest tom de les Jornades d'Estudis Locals de Manacor. En primer lloc, vull fer avinent l'agraïment a l'ampli estol d'informadors orals, que em proporcionaren molts dels topònims que aquí apareixen. En molts de casos, l'entrega dels noms vingué acompanyada de sucosa coneixença: la història al voltant del nom, característiques d'aquella espècie vegetal, la precisa ubicació, etc. En segon lloc, vull anomenar els companys que han aportat valuoses informacions i han realitzat correccions en aquest treball. El seu granet d'arena dona llustre a l'obra. Ells són: Antoni Riera Vives, Eduardo Pascual Ramos, família Villalonga, Francesc Canuto Bauçà, Gabriel Jover Avellà, Guillem Alomar Canyelles, Isabel Andreu Nadal, José Villalonga Morell, Maria del Pilar Castor Binimelis, Maria Magdalena Salas Burguera, Miquel Bosch Sard, Miquel Àngel Escanelles Garau, Rafel Matamales Andreu, Sebastià Sansó Barceló i Tomàs Vivot Railakari.

¹⁰³ ECR 663, f.154-155. ECR 669, f. 216-218v. ECR 681, f. 78-78v. ECR 943, f. 96.

¹⁰⁴ Estims Generals 1685, ARM D- 1253, 298. Apeo de Garay (1818). AMM 594/1, f. 57. ECR 965, f. 493v.-494v. Respecte a la Vinya d'en Siguismundo (ECR 965, 377v.), direm que es trobava a la possessió de Son Pere Andreu. Siguismundo és la deformació del nom Segismundo, en català Segimon, que fou membre de la família Andreu, i possiblement qui feu sembrar dita vinya. Amb el temps el topònim s'abrevia i deformà; derivà a la forma actual na Xicamunda. La feminització d'aquesta denominació ve donada perquè el gènere de *vinya* és femení.

¹⁰⁵ Recollirem els noms dels informadors 34, 1, 50, 68, 64, 94, 10, 62, 17, 30, 40 i 95. Per a qui ho desconeix, el fogoneu és una varietat de cep i raïm.

ABREVIATURES

AMM Arxiu Municipal de Manacor

ARM Arxiu del Regne de Mallorca

ECR Escrivania de Cartes Reials (ARM)

MGMMapa General de Mallorca

MTIBMapa Topogràfic de les Illes Balears

INFORMADORS

1. Andreu Bosch, *Cirga* (1935). 2. Antoni Barceló, *de Son Banyà* (1925). 3. A. Capó, *des Rafal de Son Macià* (1953). 4. A. Llodrà, *de sa Cova* (1938). 5. A. Lliteras, *Mal* (1949). 6. A. Matamalas, *de Son Brun* (1934). 7. A. Mesquida, *Mesquida* (1931). 8. A. Riera, *Menut* (1933). 9. A. Rosselló, *de sa Clova* (13). 10. A. Santandreu, *de sa Cabana* (1927). 11. A. Sunyer, *des Ceballar* (1953). 12. A. Sureda, *de Justani* (1921-2013). 13. A. Sureda, *de Can Sureda* (1926). 14. Antònia Nadal, *de So n'Amengual* (1923). 15. Bartomeu Duran, *Matgí* (1924-2006). 16. B. Gomila, *des Pou Nou* (1931). 17. B. Mascaró, *de Balafi* (1931). 18. B. Servera, *Pistola* (1950). 19. B. Sureda, *de ses Barraques* (1917-2018). 20. B. Riera, *des Rafal de Son Macià* (1917-2008). 21. Bernat Andreu, *de sa Sinieta* (1941). 22. B. Duran, *Moragues* (1928). 23. B. Galmés, *des Rafal Roig* (1922-2015). 24. B. Galmés, *des Rafal de Bellver* (1918-2010). 25. Catalina Barceló, *de Cas Majoral* (1945). 26. C. Santandreu, *de Can Campanario* (1949). 27. Damià Riera, *de Son Brau* (1923-2015). 28. Esteve Andreu, *Major o de s'Hort de Conilles* (1923-2011). 29. Francisca Andreu, *Major o de s'Hort de Conilles* (1930-2012). 30. Francisco Pastor, *de So na Moixa* (1946-2018). 31. F. Sansó, *de s'Hort de sa Vall* (1930-2017). 32. Gabriel Fons, *Ferrino* (1913-2012). 33. Guillem Adrover, *de Cas Coronell* (1923-2014). 34. G. Galmés, *de Ca na Coloma* (1941). 35. G. Llull, *Bulla* (1949-2017). 36. G. Nicolau, *del Moli d'en Cosme* (1959). 37. G. Sureda, *de Son Vell* (1934). 38. Jaume Barceló, *de Can Tellet* (1946). 39. J. Gayà, *Roig* (1934). 40. J. Jaume, *de Son Joan Jaume* (1966). 41. J. Llull, *Galina* (1930-2012). 42. J. Llull, *Galina* (1959). 43. J. Mascaró, *de Can Mascaró* (1937). 44. J. Parera, *Sinis* (1932-2015). 45. J. Riera, *de Son Ribot* (1940-2011). 46. J. Sitges, *Morret* (1927). 47. J. Sureda, *Betlem* (1930-2011). 48. Joan Brunet, *de Son Binimelis* (1933-2015). 49. J. Caldentey, *Perot* (1951). 50. J. Galmés, *de Son Suau* (1927). 51. J. Galmés, *Remos* (1941). 52. J. Gomila, *de Son Ramon* (1941). 53. J. Grimalt, *Roques Blanques* (1933). 54. J. Morey (1940-2015). 55. J. Sureda, *Vorera* (1933). 56. J. Sureda, *Moliner* (1956). 57. Joana Roman, *Xereta* (1935-2013). 58. Josep Graells, *en Pep s'Eivissenc*, (1935). 59. Llorenç Brunet, *Panxeta* (1939). 60. Ll. Sitges, *des Rafalet Vell* (1934). 61. Ll. Sitges, *de Son Cifre Nou* (1951). 62. Lluís Massot, *Civil* (1940). 63. Macià Vaquer, *de Can Pèls* (1929). 64. Margalida Rosselló, *de Son Sureda Pobre* (1942). 65. Maria Brunet, *Barrala* (1924). 66. Martí Miquel, *des Coll* (1927). 67. M. Sureda, *de Can Vives* (1928-2017). 68. Mateu Fons, *de Son Mesquida* (1937). 69. Miquel Álvarez-Osorio (1934). 70. M. Fons, *de Son Gall* (1922). 71. M. Grimalt, *de Can Vives* (1923-2005). 72. M. Huguet, *Galerí* (1927). 73. M. Llull, *de Son Frau* (1935). 74. M. Martí, *de Son Figuera* (1923-2014). 75. M. Morey, *de Can Ranqueta* (1936-2011). 76. M. Rosselló, *de s'Hospital* (1940). 77. Nicolau Capó, *de sa Plana Vella* (1916-2019). 78. N. Nicolau, *de Can Colau* (1930-2012). 79. Onofre Fullana (1933). 80. O. Galmés, *de ses Talaiotes* (1928-2011). 81. O. Pascual, *de Bellver* (1936-2019). 82. Pedro Alcover (1939). 83. P. Fons, *de ses Cases Noves* (1935-2018). 84. P. Galmés, *de Son Gener* (1927). 85. P. Gelabert, *de ses Talaiotes* (1930). 86. P. Llodrà, *de Can Bessó* (1918-2016). 87. P. Muntaner, *des Racó* (1934). 88. P. Puigrós, *Voreta* (1923-2007). 89. P. Vadell, *de Can Blanquer* (1932-2019). 90. Ramon Rosselló, *de s'Hospital*. 91. Salvador Sagraera, *Comerxo* (1926-2011). 92. Sebastià Alou, *de sa Plana Vella* (1961). 93. S. Grimalt, *Moliner* (1948). 94. S. Llinàs, *Garriguer* (1935). 95. S. Mascaró, *de Can Mascaró* (1951). 96. S. Pascual, *de na Comte* (1928). 97. S. Veny, *Barraquetes* (1934).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ADROVER ROSSELLÓ, Pedro (2002). *Alquerías y viejas "possessiones" de Manacor*. Manacor: Gràfiques Muntaner.

ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. (1930-1962). *Diccionari català-valencià-balear*: 10 v. Palma de Mallorca: Moll.

BONAFÈ BARCELÓ, Francesc (1977-1980). *Flora de Mallorca*. Vol. 1 (1977); Vol. 2 (1978); Vol. 3 (1979); Vol. 4 (1980). Palma: Moll.

BONNER, Antoni (2004). *Plantes de les Balears. Manuals d'Introducció a la naturalesa 1*. Desena edició revisada a cura de G. Alomar. Palma: Moll.

COROMINES, Joan (1980-1991). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. 9 v.

GARAU FEBRER, Tomàs (1995). *Història de Son Macià*. Palma: Lleonard Muntaner. (Llibres de la Nostra Terra; 9).

GRIMALT GELABERT, Miquel; RODRÍGUEZ GOMILA, Raquel (2001). «Topònims i geografia de les possessions del litoral del terme de Manacor». I *Jornades d'Estudis Locals de Manacor: Manacor cultura i territori*. Ajuntament de Manacor.

JOVER AVELLÀ, Gabriel; PONS PONS, Jerònia (2012). *Possessions, renda de la terra i treball assalariat. L'illa de Mallorca, 1400-1660*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona i Documenta Universitaria.

MASCARÓ GALMÉS, Martí; ANTICH ADROVER, Francesc; SEGURA CORTÉS, Pere A.; SALOM SANCHO, Josep M. (1999). *Els regants de sa Vall de la Nou*. Ajuntament de Manacor. (Així és Manacor).

MASCARÓ PASARIUS, Josep (1987). *Mapa General de Mallorca*. Segona edició.

MASCLANS, Francesc (1981). *Els noms de les plantes als Països Catalans*. Granollers: Editorial Montblanc-Martin.

MORRO VENY, Guillem; PASQUAL ANDREU, Antoni (2012). *Manacor: La vida a l'època medieval*. Associació d'Amics del Museu d'Història de Manacor. (Col·lecció Bacus; 6).

MUT CALAFELL, Antoni; ROSSELLÓ BORDOY, Guillem (1993). *La Remenbrança de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*. Palma: Govern Balear. Conselleria de Cultura, Educació i Esports.

OLIVER BILLOCH, Francisco (1944). *El Patrón de pesca de Mallorca*. Publicaciones del Instituto Social de la Marina (servicio cultural).

PASQUAL ANDREU, Antoni (2009). «Na Garrovera: una codolada popular. Anàlisi des de la seva toponímia i antroponímia». V *Jornades d'Estudis Locals de Manacor: El patrimoni cultural de Manacor*. Ajuntament de Manacor.

PASTOR SUREDA, Bartomeu (2001). «Els arrendaments del segle XIX. El cas de Santa Cirga». I *Jornades d'Estudis Locals de Manacor: Manacor cultura i territori*. Ajuntament de Manacor.

RIERA FRAU, M. Magdalena; RIERA OLIVER, Isabel M.; ROMAN QUETGLÉS, Júlia (2009). «L'activitat arqueològica dels germans Amer Servera». V *Jornades d'Estudis Locals de Manacor: El patrimoni cultural de Manacor*. Ajuntament de Manacor.

ROSSELLÓ VAQUER, Ramon; FERRER MASSANET, Rafel (1977). *Història de Manacor: segle XIII*. Mallorca.

ROSSELLÓ VAQUER, Ramon (1978). *Història de Manacor: segle XIV*. Mallorca.

ROSSELLÓ VAQUER, Ramon; VAQUER BENNASAR, Onofre (1991). *Història de Manacor: segle XVI*. Mallorca.

ROSSELLÓ VAQUER, Ramon (2007). *Els senyors del Fangar i les relacions amb Felanitx*. Mallorca.: Impressa a Gràfiques Llopiés [Felanitx].

SITJES VILARÓ, Eugènia (2014). «Per camins de terra i aigua. Estudi de Manacor i Sant Llorenç des Cardassar en època andalusina i fins just després de la conquesta de Jaume I (1229-30)». *MUSA: Revista del Museu d'Història de Manacor*, núm. 9.

TERRADO PABLO, Xavier; FEIXA ALTARRIBA, Carme; PIQUÉ BADIA, Joan Ramon; NORAY VIDAL, Rosa (2005). *Toponímia de la Ribagorça. Els noms de Vilaller*. Lleida: Pagès Editors.

VAQUER BENNASAR, Onofre (1978). *Aspectes socio-econòmics de Manacor al segle XVI*. Palma: Moll.

Fossars i cementeris: espais rurals per al descans etern

Albert Carvajal Mesquida i Antoni Gomila Grimalt

Introducció

L'enterrament dels cadàvers es remunta a l'edat més remota de la història humana. En l'antiguitat, les necròpolis se situaven fora de les ciutats i poblats, en llocs de pas, evitant així l'oblit dels vius i propiciant la seguretat d'aquells recintes sagrats. En el món cristià, les persecucions varen obligar a enterrar els primers cristians en les catacumbes, galeries excavades al subsòl que amb el temps foren incapaces d'albergar-los. Quan varen ser insuficients, alguns ciutadans rics convertits al cristianisme oferiren terres per sepultar els seus germans de religió. Aquest és l'origen dels cementeris com a institucions cristianes. La paraula *cementeri* prové del grec *koimetérion*, que significa 'dormitori', ja que segons la creença cristiana al cementeri s'hi anava a dormir fins al moment de la resurrecció.

La llei romana de les Dotze Taules ordenava que cap resta humana s'enterrés dins de la ciutat, normativa que l'emperador Antoní Pius va fer extensible a tot l'Imperi. En el cas de la península Ibèrica, aquella normativa restà en vigor fins a la segona meitat del segle VII. Però en el Concili de Toledo celebrat l'any 792 ja s'entreveia, o permetia, que algunes persones de jerarquia superior poguessin ser enterrades a les esglésies. Les lleis del *Fuero Juzgo* (codi elaborat a Castella el 1241 per Ferran III i que constitueix la traducció del *Liber Iudiciorum* de l'any 654 promulgat en l'època visigoda) no només impedièren l'enterrament dins les esglésies, sinó també en els cementeris situats prop dels centres urbans i assenyalaven per aquest menester els camps situats als afores de la ciutat.

Les possibilitats econòmiques i la religiositat medieval permeteren que les esglésies deixessin de ser simples llocs de trobada per a la litúrgia, la missa i el culte als sants per convertir-se en punts de referència, cita i trobada de la vida i la mort. El costum d'enterrar els morts a l'interior dels temples, molt arrelat a la tradició cristiana, es consolidà en aquell període per raons religioses i eco-